दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

मधुसुदन सापकोटा
परीक्षा क्रमाङ्क : २८२०६५/०६८
त्रि.वि.दर्ता नं.: ९-२-५९०-३०-२००६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र कन्द्रीय विभाग अन्तर्गत
नेपाली भाषा शिक्षा, स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्षको
पाठ्यांश नेपा.शि.५९८ को
प्रयोजनार्थ
प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७०/2014

शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर
शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग नेपाली भाषा शिक्षा अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यक्रम अनुरूप नेपाली शिक्षा ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ **दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शब्दोचारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी मधुसुदन सापकोटाले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्तै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०७०/०९/१२

Date: 27 Dec, 2013

....

सहप्रा. डा. यादवप्रकाश लामिछाने

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

नेपाली भाषा शिक्षा

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग नेपाली भाषा शिक्षाका शोधार्थी मधुसुदन सापकोटाद्वारा तयार पारिएको **दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**दस्तखत**
१. प्रा.डा. सुषमा आचार्य (विभागीय प्रमुख)	....
२. प्रा. भोजराज ढुङ्गेल (शोध विशेषज्ञ)	....
३.सहप्रा. डा. यादवप्रकाश लामिछाने (शोध निर्देशक)	....

मिति : २०७०/१०/२४

Date : 07 Feb., 2014

कृतज्ञताज्ञापन

दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरुको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पत्रको प्रयोजनार्थ आदणीय गुरु सहप्रा.डा. यादवप्रकाश लामिछानेज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको छु । आफ्नो अति व्यस्त समयको बाबजुद पनि मलाई यो शोधपत्रको लागि आवश्यक सरसल्लाह र कुशल निर्देशन दिनुहुने शोधनिर्देशक गुरु सहप्रा.डा. यादवप्रकाश लामिछानेज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधपत्र लेख्न सु-अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. सुषमा आचार्यज्यूप्रति पनि म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सुरूदेखि अन्त्यसम्म सहयोग पुऱ्याउनुहुने नेपाली भाषा शिक्षा विभागका श्रद्धेय गुरुहरू लागायत नेपाली भाषा शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति हृदयदेखि नै आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा अनेकौं दुःख कष्ट सहेर पनि मेरो पढाइलाई निरन्तरता दिँदै भरपूर सहयोग गर्नुहुने मेरा बुबा दामोदर सापकोटा, आमा भोज कुमारी सापकोटाका साथै दिदी मन्दिरा सापकोटा, भाषिक कठिनाइमा सहजता प्रदान गर्ने भाइ महेश सापकोटा र विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने सहपाठी साथी सन्तोष तिमल्सिना प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी अध्ययन क्षेत्रको परिसीमामा रहेका विद्यालय परिवार तथा विद्यार्थीहरुमा पनि धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा छिटो छरितो र शुद्ध स्पष्ट रूपमा टङ्कन गरिदिनुहुने क्रियटिभ कम्प्युटर सेन्टरलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधार्थी
मधुसुदन सापकोटा
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

शोधसार

शोध शीर्षक	:	दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरुको अध्ययन
शोधार्थी	:	मधुसुदन सापकोटा
शोध निर्देशक	:	सहप्रा. डा. यादवप्रकाश लामिछाने
विभाग/क्याम्पस	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग कीर्तिपुर काठमाडौं
शोध प्रयोजन	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपाशि (५९८) पत्रको विशिष्टीकरण कार्य पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको
शैक्षिक वर्ष	:	२०७०
अध्याय	:	पाँच
पृष्ठ सङ्ख्या	:	१२+६३ +५ = ८०

शोधको उद्देश्य

(क) दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु

(ख) नेपाली भाषाको शब्दोच्चारण गर्दा त्रुटि गर्नुका कारणहरुको खोजी गर्नु,

(ग) त्रुटिहरुको पहिचान र विश्लेषण गर्नु,

(घ) त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु ।

अध्ययन विधि

यस शोध पत्रमा विशेष गरी असम्भावना नमुना छनोट अन्तर्गत प्रयोजनमूलक नमुना छनोट पद्धति अवलम्बन गरिएको छ । यस शोध पत्रका लागि सिन्धुली जिल्लाको निपाने, हत्पते र सिर्थौली गा.वि.स. मा रहेका विद्यालयमध्ये ५ वटा विद्यालय छनोट गरिएको छ । छनोट गरिएका विद्यालयहरूबाट कक्षा ८ मा अध्ययनरत दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरुलाई निश्चित सङ्ख्याका आधारमा प्रत्येक विद्यालयबाट ६ जना

छात्र र ६ जना छात्रा गरी जम्मा ६० जना प्रयोजन मूलक नमुना छनोटका रुपमा लिइएको छ । त्यसकै आधारमा दनुवारी मातृभषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारण गर्दा कस्तो किसिममा त्रुटिहरु गर्दछन् भन्ने कुरालाई अध्ययनको विषयवस्तु बनाइएको छ ।

मुख्य प्राप्ति

(क) दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'अ', 'आ' स्वर वर्णको उच्चारणमा आदि, मध्य र अन्त्य तीन वटै क्षेत्रमा त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

(ख) दनुवारी विद्यार्थीहरुले सुन्दा उस्तै लाग्ने 'ए' स्वर र 'य' व्यञ्जन वर्णको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ जसको मुख्य कारण भाषालाई ख्याल नगरेको देखिन्छ ।

(ग) दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरुले त्रुटि पूर्ण उच्चारण गर्नुमा भाषीक कठिनाइ रहेको पाइन्छ ।

(घ) प्राय : उनीहरुको बोलीचालीमा प्रयोग नभएका शब्दहरुमा बढि मात्रामा त्रुटिपूर्ण उच्चारण भेटिन्छ ।

(ङ) स्रोत भाषाका तुलनामा लक्ष्य भाषाका शब्दहरु बढी कठिन भएकाले पनि त्रुटि पूर्ण उच्चारण भएको देखिन्छ ।

(छ) विद्यालयमा अनेक भाषी विद्यार्थीहरु रहेका र सबै विद्यार्थीहरुको समस्यालाई विद्यालयले समाधान गर्न नसकेको देखिन्छ ।

(ज) भाषा शिक्षकको अभाव तथा मातृभाषा जानेका शिक्षकहरु नहुनु पनि त्रुटिको अर्को कारण बनेको देखिन्छ ।

(झ) रेफ (र्) व, ब संयुक्त वर्ण अनुनासिक वर्ण जस्ता शब्दहरुको उच्चारणमा ख्याल नगर्दा तथा शिक्षकले पनि त्यस प्रति ध्यान नदिदा त्यस किसिमका शब्दहरुको उच्चारणमा बाधा पुगेको देखिन्छ ।

(ञ) दनुवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरुमा लेख्य नेपाली भाषाको निरन्तर अभ्यास र पुनरावृत्तिको कमिका कारण भाषिक कठिनाइ भएको देखिन्छ ।

विषयसूची

		पृ.सं.
अध्याय एक : परिचय		**१–५**
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३	अध्ययनका उद्देश्यहरू	३
१.४	अध्ययनको औचित्य/सान्दर्भिकता	४
१.५	अध्ययनको सीमाङ्कन	५
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको अध्ययन र अध्ययनको रूपरेखा		**६-२०**
२.१	सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन	६
२.२	पूर्व अध्ययनको महत्त्व	१०
२.३	सैद्धान्तिक /धारणात्मक रूपरेखा	११
	२.३.१ दनुवार जाति	११
	२.३.२ दनुवार भाषाको सामान्य परिचय	१३
	२.३.३ भाषा भाषिका	१४
	२.३.४ दनुवार भाषाको लेखन परम्परा	१६
	२.३.५ दनुवार भाषाको वर्तमान स्थिति	१६
	२.३.६ उच्चारण सम्बन्धी सैद्धान्तिक अध्ययन	१७
	२.३.७ उच्चारण त्रुटिहरू क्षेत्रहरू	१८
अध्याय तीन : विधि र अध्ययन प्रक्रिया		**२१-२४**
३.१	अनुसन्धान ढाँचा	२१
३.२	जनसङ्ख्या र नमुना अथवा अध्ययनको क्षेत्र	२१
३.३	नमुना छनोट पद्धति	२२
३.४	तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलनका साधनहरू	२२
३.५	तथ्याङ्क सूचना सङ्कलन पद्धति	२३

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण र मूल्याङ्कन पद्धति २४

अध्याय चार : छलफल र परिणाम **२५-५३**

४.१ 'अ' 'आ' संयुक्त वर्ण उच्चारणका लागि २६

४.२ 'य' र 'ए' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि २८

४.३ रेफ (र्) उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ३०

४.४ 'व' र 'ब' वर्ण उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ३२

४.५ संयुक्त उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ३४

४.६ 'ह' वर्णयुक्त शब्दको उच्चारणमा त्रुटि ३६

४.७ आदि स्थानमा 'स' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि ३८

४.८ 'त्त्व' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ४०

४.९ अनुनासिक उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ४२

४.१० 'ऋ' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ४४

४.११ प्राणत्व उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ४५

४.१२ घोषत्व उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि ४८

४.१३ भाषिकागत प्रभाव सम्बन्धी त्रुटि ४९

४.१४ विविध शब्दोच्चारणमा हुने त्रुटि ५२

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता **५४-६३**

५.१ सारांश ५४

५.२ निष्कर्ष ५५

५.३ उपयोगिता ६०

५.३.१ नीतिगत तह ६१

५.३.२ प्रयोगात्मक तह ६२

५.३.३ भावी अध्ययन ६२

सन्दर्भसामग्री सूची

व्यक्तिवृत

तालिका सूची

तालिका नं.	विववरण	पृ.सं.
१	उच्चारण क्षेत्रको तालिका	२५
२	'अ' 'आ' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	२६
३	'अ' 'आ' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	२७
४	'य' र 'ए' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी तालिका	२८
५	'य' र 'ए' वर्ण उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	२९
६	रेफ (ॅ) सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	३०
७	रेफ (ॅ) सम्बन्धी शब्दोच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	३१
८	'व' र 'ब' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	३२
९	'व'र 'ब' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	३३
१०	संयुक्त वर्णयुक्त शब्द उच्चरण सम्बन्धी त्रुटि तालिका	३४
११	संयुक्त उच्चारण सम्बन्धी विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	३५
१२	'ह' उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	३६
१३	'ह' वर्णयुक्त शब्दको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	३७
१४	आदि स्थानमा 'स' वर्ण उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि	३८
१५	आदि स्थानमा 'स' वर्ण उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	३९
१६	'त्त्व' वर्ण उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	४०
१७	'त्त्व' उच्चारण सम्बन्धी विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	४१
१८	अनुनासिक उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	४२
१९	अनुनासिक उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	४३

२०	'ऋ' वर्ण उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	४४
२१	अनुनासिक उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	४२
२२	प्राणत्व उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	४६
२३	प्राणत्व उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	४७
२४	घोषत्व उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	४८
२५	घोषणत्व उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	४९
२६	भाषिकागत प्रभाव सम्बन्धी त्रुटिको तालिका	५०
२७	भाषिकगत प्रभावको त्रुटि सम्बन्धी विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतको तालिका	५१
२८	विविध शब्दोच्चारणमा हुने त्रुटिको तालिका	५२

चिह्न सूची

चिह्न	पूर्णरूप
‘ ’	अर्धविराम
,	अल्पविराम
“ ”	दोहोरो उद्धरण
( )	गौण
:	निर्देशक
।	पूर्णविराम
!	विस्मयादिवोधक
/	विभाजक
?	प्रश्नवाचक
ं	सिरविन्दु
ँ	चन्द्रविन्दु

सङ्क्षेपिकृत शब्द सूची

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
अ.स.	अन्तरिम संविधान
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
गा.प.	गाउँ पञ्चायत
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
चौ.त.	चौथो तथ्याङ्क
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नं.	नम्बर
नेपा.शि.	नेपाली शिक्षा
पृ.सं.	पृष्ठ सङ्ख्या
प्रा.	प्राध्यापक
सहप्रा.	सहप्राध्यापक
वि.सं.	विद्यार्थी सङ्ख्या

दनुवारी भषा सम्बन्धी केही शब्दावली

दनुवारी	नेपाली
टाँगी	बन्चरो
जर्ना	दाउरा
बरह्द	गोरु
हर	हलो
कोदार	कोदालो
ढेङ	मुडो
तुँइ	त, तैँले
हम्	म, मैलै
मानुख	मानिस
पैंरा	बाटो
पाखन	ढुङ्गो
अशली	राम्रो
बैठ	बस्नु
छौरा	केटो
छौरी	केटी
पेरोसिया	टोल, छिमेक
मुर्गा	कुखुरा
चाउर	चामल
गेलो	गयो
भौजी	भाउजु
आल	ले
अखन	अहिले
कथि	के
करछो	गर्छ
लाल	रातो
उज्र	सेतो
टाङ्ग	खुट्टो
सार	सालो
साँइ	लोग्ने
बहु	स्वास्नी
कुता	कुकुर